

Barbora ŘEBÍKOVÁ **Umění a poznání.**

Přínos tematizace vztahu umění a poznání pro teorii současného vizuálního umění.

Katedra estetiky FF UK

Mgr. Barbora Řebíková si položila otázku, zda je vůbec (dnes) ještě možné mluvit o vztahu umění a poznání, a to nejen v rovině teoretické, nýbrž i ze strany vnímatele, umělce a díla samotného. Kladná odpověď, kterou ve své práci podává, je jasně formulována v neposlední řadě i proto, že odpovědi předchází velmi zevrubná analýza *status questionis* vyznačeného v naší době celou řadou „obratů“: k jazyku, k vnímání, k obrazu a obecně k vizuální kultuře. Je ale důležité, že Barbora Řebíková nepracuje s těmito pojmy a obraty, aniž by je podrobila důkladné analýze v širších souvislostech, k nimž vedle vizuální kultury samé patří rovněž institucionalizace umění a jiný vztah k němu, různě zdůrazňující jeho participativnost (dílo je rovněž společenskou událostí, nástrojem edukace atd.). Tato zúčastněnost na díle je ale korelativní k *současné* umělecké tvorbě samé a její prezentaci: „Divákům jsou ve všech myslitelných formách nabízeny informace o kontextu vzniku výstavy, životech umělců a jejich tvorbě, o širších souvislostech, do nichž je konkrétní výstava zasazena, o kurátorských záměrech, o kurátorech samotných a o mnohém dalším. „Obratu k divákovi“ proto lze rozumět také jako snaze o poučení, informování či vzdělání diváků v oblasti teorie umění. V tomto ohledu souvisí uvažovaný obrat úzce s pedagogickým úsilím o rozvoj „vizuální gramotnosti“, které v současné praxi světa umění získalo konkrétní podobu a překročilo rámec čistě pedagogického oboru či oblasti působení.“ (s. 27) A protože je současnost poznamenána prudkým rozvojem a rozšířením nových technologií, nenechává práce Barbory Řebíkové stranou ani tento aspekt, jehož nejnápadnějším projevem je to, co se označuje jako „postprodukce“ ((Bourriaud). To je ovšem velmi komplikovaný kontext, jemuž pak odpovídá i to, že Barbora Řebíková hledá spíše „podmínky možnosti“ než jednoznačné příčiny. Výsledkem je pečlivě a přehledně uspořádané práce, která chce přihlédnout k maximálnímu počtu aspektů a faktorů osvětlujících problém – poznávání skrze umění a v umění.

Jakkoli autorka klade ve své práci jasný důraz na současnost, stručně se zmiňuje i o dnešním čtení tradice počínaje Platónem a Aristotelem (a v souvislosti s „bezzájmovostí“ Shaftesburym), a to na pozadí kognitivismu, který v její práci představuje důležitý interpretační úběžník právě proto, že se vztahu umění a poznání věnuje programově. Ale Barbora Řebíková čte práce kognitivistů s kritickým nadhledem: všímá si například nejasného vztahu kognitivní a estetické hodnoty díla v textech kognitivistů (s. 70) a upozorňuje na to, že kontinentální autoři jsou anebo by byli schopni kognitivismus často velmi produktivně suplementovat (teorie fikčních světů, fenomenologie, Adorno apod.). A sama tyto korekce v druhé části své práce naznačuje. Jinak řečeno: věnuje se se stejnou pozorností i kritikům kognitivismu a její námitky jsou často velmi přesné, třeba když konstatuje, že kognitivisté se většinou zaměřují na to, co je reprezentované, aniž přihlížejí ke způsobu reprezentace (myslím, že tady by stačilo uvést příklad francouzského „nového románu“, „román jako hledání“ prostřednictvím nalézání jiné románové formy).

Zcela oprávněné je vyčlenění přínosu Nelsona Goodmana do zvláštní kapitoly: jeho východiska jsou širší, jakkoli navazuje na analytickou tradici, ale jeho teorie symbolů a světutvorby a exemplifikace je na hranici mezi estetikou a filosofií.

O kritickém vztahu k teoriím, které analyzuje, podává Barbora Řebíková četné důkazy, za všechny zmíním alespoň jeden, který je důležitý pro celkové směřování její práce: „Současná diskuse teoretiků, jež se vztahem umění a poznání v rámci estetického kognitivismu zabývají a jež vstupují do probíhajících debat, ustrnula v teoretickém prostoru cizelování vytyčených tras a již daných mantinelů, které současné umění zcela přehlíží. Domnívám se, že jejich překročení, a to jak na straně poznání, tak na straně umění, kterým se estetičtí kognitivisté zabývají, by bylo přínosem jak pro současné umění, tak pro tento teoretický směr. Estetický kognitivismus přesto považuji za důležitý směr, který může být při zkoumání současného umění přínosem. Ukazuje totiž, že

teoretické spojení umění a poznání je nejen možné, ale také v rámci teorie umění bohatě zastoupené téma, jehož potenciál však není uvedeným směrem zcela vyčerpán.“ (s. 107).

Barbora Řebíková tedy zcela logicky završuje svou analýzu současného stavu debat o vztahu umění a poznání úvahou o „estetice současného umění“, která má přinejmenším dvě roviny: první vychází z přesvědčení, že proměny ve vztahu k umění jsou vyprovokovány aktuální uměleckou tvorbou samou, druhá představuje cosi, co bych se odvážil nazvat pokusem o rehabilitaci pojmu „estetika“, včetně jeho klíčových instrumentů, jako je pojem „estetického postoje“. To umožňuje nový návrat jak k fenomenologii, tak k Mukařovskému, který však není samoučelný, protože je takto připravena půda pro rektifikující pojetí vztahu umění a poznání prostřednictvím pojmu „poučeného estetického postoje“.

Slušelo by se oponovat, což se mi při kvalitách předložené práce zdá být téměř nemístné. Snad jen pár poznámek, které mne během četby napadly: je-li řeč o „postprodukci“, určitě bych zmínil (jako velice komplikovaný příklad) Goddarda a jeho *Histoires du cinema*. A ke vztahu umění – poznání bych byl v pokušení dodat aspoň stručnou zmínku o Lotmanovi, a to jak o jeho pojmu sekundárních modelujících systémů, tak o nezbytnosti „formy“ média pro uchování specifického typu jinak nepřenositelných informací.

Práce je velmi nadprůměrná. Barbora Řebíčková má suverénní znalost relevantních textů, pracuje s nimi, aniž jim podléhá, je schopna argumentačně prosadit svůj názor a je patrné, že tento její názor vyrůstá z její vlastní kurátorské zkušenosti.

Práci hodnotím jako výbornou a doporučuji k obhájení.

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

25.III. 2018